

Režisér Šimon Spišák – smiechom k spoločenskému postoju

LENKA DZADÍKOVÁ

Abstrakt: Formujúcim prvkom divadelného jazyka režiséra Šimona Spišáka je humor. Cez hyperbolu, ironizáciu a recesiu sa dostáva aj k závažným, či dokonca tragickým témam. Na inscenáciách pre deti aj dospievajúcich a dospelých pomenúva príspevok Spišákovu poetiku, výber titulov a hľadanie tém v nich. Na opisoch konkrétnych scén zas princíp budovania komiky aj druhý plán humorných situácií.

Kľúčové slová: Šimon Spišák, humor, divadelná tvorba pre deti, divadelná tvorba pre mládež

Šimon Spišák – fakty

Režisér Šimon Spišák (1987) je pokračovateľom rodinnej divadelnej línie. Jeho starým otcom bol režisér Karol Spišák (1941 – 2007), jeho otcom je režisér Ondrej Spišák (1964) a strýkom režisér Michal Spišák (1963). Na margo otcovho dosahu na svoj umelecký vývoj povedal: „Ovplyvnilo ma hlavne to, že som sa na tú jeho tvorbu od malička díval. Nemyslím len predstavenia, ale aj skúšky, zájazdy, žúry, pracovné porady u nás doma a iné. Otec robí divadlo ako prácu aj ako voľnočasovú aktivitu a mne sa to celé zlievalo a myslel som si, že toto je štandard. Divadlo je pre mňa niečo ‚normálne‘. Pozitívne je to v tom, že pri práci veľmi neriešim, čo sa môže alebo čo sa ako robí, a tým pádom mám širšie mantinely. Občas to niekto označí ako ‚punk‘, ale punk je vedomý, zatiaľ čo u mňa je to skôr evolučná predispozícia. Na druhej strane ale necítim fascináciu divadlom, čo mi občas chýba.“¹

Šimon Spišák je absolventom bábkarskej réžie na Katedre alternatívneho a bábkového divadla na DAMU v Prahe. Jeho práce v Českej republike boli spojené s Divadlom T601 a Divadlom koňa a motora, neskôr aj so zriaďovanými bábkovými divadlami v Ostrave a Kladne. Od roku 2013 pôsobí ako režisér predovšetkým na Slovensku, pravidelne tvorí v bábkových divadlách, no dať mu prívlastok „bábkarský“ by bolo značne okliešťujúce. Sám sa na tému druhového zaradenia jeho práce vyjadril: „Vlastne som ešte nikdy neurobil niečo, čo by sa dalo presne a čisto označiť ako bábkové divadlo.“² Viackrát režiroval v Mestskom divadle – Divadle z Pasáže v Banskej Bystrici, v ktorom účinkujú mentálne

¹ SPIŠÁK, Š. – DZADÍKOVÁ, L. Použiť bábku, keď je treba. In *Loutkář*, 2020, roč. 70, č. 1, s. 91-92.

² SPIŠÁK, Š. – CVEČKOVÁ, K. Od Malého princa k Anne Frankovej. In *Mloki.sk*, 25. 7. 2017 [online]. [cit. 27. 4. 2023]. Dostupné na internete: <https://mloki.sk/od-maleho-princa-k-anne-frankovej/>.

znevýhodnení herci a herečky, hráva v inscenáciách súboru Teatro Tatro a je aj pedagógom literárno-dramatického odboru na Základnej umeleckej škole Jozefa Rosinského v Nitre. V rokoch 2013 až 2015 bol interným režisérom v Starom divadle Karola Spišáka v Nitre. Svoju tvorbu rozvinul ako hosťujúci režisér v zriaďovaných bábkových divadlách v Žiline a Bratislave a v pozícii režiséra nezávislého Nového divadla, ktoré v roku 2016 založili s dramaturgičkou Veronikou Gabčíkovou, výtvarníkom Karlom Czechom a piatimi herečkami, ktoré, rovnako ako on, opustili súbor Starého divadla Karola Spišáka. Tvori pre deti, teenagerov aj dospelých. Vždy však platí, že jeho inscenácie glosujú aktuálne spoločenské témy, sú prostriedkom humanizácie a Šimon Spišák a jeho spolupracovníčky a spolupracovníci v nich zaujímajú jasný prodemokratický postoj.

Režisérovým charakterizačným prvkom je, že aj pri zobrazovaní ťaživých a občiansky angažovaných tém využíva prostriedky hyperboly, ironizácie a nadhľadu. Spišákovej tvorbe je cudzí pátos, nedopúšťa sa citového vydierania a to ani pri zobrazení tragických udalostí. Divadelný jazyk Šimona Spišáka je založený na nesúrodosti a nepredvídateľnosti, jeho inscenácie sú gejzírmí nápadov, asociatívnych odbočiek a neočakávaných strihov. Typickým znakom je brechtovské odcudzenie, diváci sú neustále atakovaní informáciou, že to, čo sa práve na javisku odohráva, je divadlo.

Pre deti – dôležitá téma a ironizácia infantilnosti

Inscenácie pre detské publikum realizoval Šimon Spišák v Starom divadle Karola Spišáka v Nitre, v Bratislavskom bábkovom divadle, v Bábkovom divadle Žilina, v nezávislých nitrianskych súboroch Nové divadlo a Teatro Tatro, ale aj v niekoľkých českých divadlách. Išlo prevažne o notoricky známe rozprávkové príbehy, ktoré však radikálne pretvoril a prečítal novou, prekvapivou optikou. Zdrojom mu boli tvorba Hansa Christiana Andersena, bratov Grimmovcov i ľudové rozprávky.

Nikdy však nejde len o prerozprávanie známeho príbehu, režisér v spolupráci s dramaturgičkou alebo dramaturgom v predlohe vždy exponuje spoločensky aktuálnu tému alebo do diania zakomponuje scénu, ktorú by sme mohli označiť ako jej glosu. Vlk v inscenácii zo Starého divadla Karola Spišáka *Tri prasiatka* (2013) je ten dobrý, no pre rozprávkové stereotypy mu nik neverí. V upravenom príbehu figuruje aj postava Lišiaka, ktorý v rámci svojej kampane rozdáva prasiatkam kukuricu zadarmo. Rozprávku *Kozliatka a vlk* (2016) otočili tvorcovia a tvorkyne z Nového divadla tak, že vlk je obeťou strachu z neznámeho a toho, čo sa o ňom traduje, hoci v skutočnosti ide o krotkého vegetariána. „Dôležité je, že obrátenie rozprávky naruby (s cieľom ukázať detskému divákovi, že jednu vec je možné vnímať rôznymi spôsobmi, a zároveň zašifrovať do rozprávky aj istý širší spoločenský apel) nepôsobí násilne. Zrejme je to aj vďaka tomu, že herečky Nového

divadla kreujú postavy kozliatok a vlka s veľkým citom pre karikatúru a so zmyslom pre humor, ktorý je vlastný im i režisérovi,³ napísala na margo inscenácie kritička Martina Mašlárová.

V inscenácii *Snehulienka a sedem trpaslíkov* (2022) v Bábkovom divadle Žilina režisér polemizuje s tradične zobrazovanou Snehulienkinou úlohou. Spolu s dramaturgom Matejom Trubanom spochybňuje, že je normálne, ak stratené dievča nájde uprostred lesa dom, ako prvé ho uprace a následne sa pustí do varenia. V inscenácii predlohy Josefa Čigera Hronského *Budkáčik a Dubkáčik* (2021) v Bratislavskom bábkovom divadle s dramaturgom Petrom Galdíkom hlbšie rozpracovali časť o Veľkej noci. Urobili zmeny podporujúce zábavný akcent inscenácie (v predlohe záškodník prasiatkam naleje do voňavkovej fľaštičky atrament, v inscenácii je skaza dokonaná tým, že použijú „vôňu“ namiešanú z vlastných telesných štiav), ale predovšetkým ironizáciou stále menšiemu počtu ľudí konvenujúcej ľudovej tradície šibania a oblievania. Prasce najprv spacificujú oblievača Jožka, myslia si, že dievčine ubližuje. Keď sa dozvedia, o aký zvyk ide, sami sa stávajú oblievačmi, ktorí s korbáčom a nevкусnou nákupnou igelitkou v ruke putujú od domu k domu. Režisér tak zosmiešňuje aj prenesenie ľudových zvykov do mestského prostredia a následne ich pokrivenie nadmerným požívaním alkoholu a konzumnou stránkou.

Neortodoxne pristupuje Spišák aj k rozprávkam Hansa Christiana Andresena. Do inscenácie Nového divadla *Cisárove nové šaty* (2018) spojili s dramaturgičkou Veronikou Gabčíkovou viacero jeho rozprávok a svojou interpretáciou kritizujú spisovateľovu krutosť. V ich spracovaní nie je Cisár vôbec taký zlý, Dievčatko so zápalkami si zaslúži prežiť a z lásky Kaya a Gerdy Snehová kráľovná skolabuje. V príbehu *Malej morskej víly* (2018) v Bratislavskom bábkovom divadle ponechali režisér s dramaturgom Galdíkom tragický akcent a vyňali z Andersenovho príbehu len jeho gro. Spišák upriamuje pozornosť na odhodlanie morskej víly aj napriek veľkému riziku – ak sa do nej Princ nezaľúbi, deň po jeho svadbe s inou ženou jej pukne srdce a zmení sa na morskú penu. Napriek bujarosti a veselosti inscenácie vytvoril Spišák v závere príbehu dramatický až katarzný moment. Hlavná hrdinka dostane možnosť zachrániť sa – sestry jej prinesú nôž od Čarodejnice. Ak ho zapichne Princovi do srdca, zmení sa späť na morskú vílu a môže sa vrátiť. Ona tento návrh odmietne, stačí jej na to len jednoduché „nie“ a vráti nôž sestrám. Ide o dojímavý moment, ktorý nevyznieva ako dôkaz nehyjúcej lásky, ale ako prejav zrelosti, veľkorysosti, schopnosti odpúšťať a niest' dôsledky svojich rozhodnutí. Týmto sa inscenácia dotýka aj témy slušného rozchodu či rozvodu a prihovára sa celej vekovej škále obecnstva.

3 MAŠLÁROVÁ, M. Živá a zdravá, prosperujúca a perspektívna Bábková Žilina. In *Mloki.sk*, 21. 7. 2017 [online]. [cit. 18. 5. 2023]. Dostupné na internete: <https://mloki.sk/ziva-a-zdrava-prosperujuca-a-perspektivna-babkova-zilina/>.

Humor aj druhý tematický plán inscenácie *Škaredé káčatko* (2017) z Bábkového divadla Žilina zhrnula recenzentka Martina Mašlárová: „Podobne ako pri *Kozliatkach* využil režisér známy rozprávkový základ pre vytvorenie inovovanej verzie príbehu. Zábavné režijné nápady, ako behanie práve vyliahnutých a mimoriadne zvedavých káčat po celom námestí či tlmočenie odlišnosti labutiatka od káčat prostredníctvom baletu namiesto kačacieho tanca, síce pridali inscenácii na minútáži, ale zároveň opäť potvrdili, že Spišák má veľký zmysel pre vytváranie situačného humoru a tiež prácu s hercom.“⁴

Úderný spoločensko-kritický akcent vložil Spišák s dramaturgičkou Veronikou Gabčíkovou do inscenácie Nového divadla *Kocúr v čižmách* (2019). Na pôdoryse známeho rozprávkového príbehu zobrazili mafiánske praktiky a to ako s mocou rastie chuť. Kocúra oproti originálu vyložili ako výsostne negatívnu postavu. Je to manipulátor, klamár a oportunista. Tvorcov inšpirovala vtedajšia spoločenská klíma na Slovensku, keď vyšlo najavo prepojenie niektorých politikov so zločineckými skupinami. Je pozoruhodné, že rozprávku ani nemuseli prekrúcať. Stačilo sa zamerať na fakt, že Kocúrovo konanie nie je v poriadku. Pri bežnom čítaní rozprávky si to neuvedomujeme, pretože vnímame, že zviera pomôže oklamanému skromnému najmladšiemu synovi zosnulého mlynára a bojuje proti čarodejníkovi, ktorý na prvý pohľad predstavuje väčšie zlo ako nejaký drobný podvod, malá lož či korupčné praktiky. Kocúrova moc postupne rastie a s ňou aj jeho arogancia. Nakoniec ho predsa len dokážu uzemniť a mladomanželia (Jano, dedič Kocúra s Princeznou), rovnako ako postavy v inscenácii *Cisárove nové šaty*, hlásajú, že pravda a láska musí zvíťaziť nad lžou a nenávisťou.

V Spišákových inscenáciách však nachádzame aj privátne témy a obrazy z prostredia rodiny. Prostredníctvom inscenácie hry Marty Gušniowskej *Trafená hus* (2018) v Bábkovom divadle Žilina spracúva tému depresie. Hus nedokáže nájsť zmysel života a hľadá šelmu, ktorá by ju zožrala a tým ukončila jej trápenie. Lišiak o takú chudú hus nemá záujem, preto sa ju rozhodne odvieť za Vlkom, ktorý ju rád skonzumuje. Počas putovania sa zvieratá zblížia a prichádza happyend – zmysel života Husi dodali noví priatelia aj láska.

V inscenácii Nového divadla *Rozprávky po telefóne* (2020) podľa Gianiho Rodariho vzdávajú Spišák s Gabčíkovou poctu matkám a otcovi – zobrazujú ich ako Wonderwoman respektíve Superhero (v závislosti od alternácie). Rodič prichádza vo veľkom štýle – v kostýme, s použitím dymostroja, svetelných a hudobných efektov. Lebo takí sú rodičia v očiach svojich detí – hrdinovia. Potom sa skromne vyzlečie (pod kostýmom superhrdinu má obyčajný odev) a povie svojim deťom rozprávku.

---

4 Tamže.

Šimon Spišák – Veronika Gabčíková: *Kocúr v čizmách*. Nové divadlo, premiéra 23. 11. 2019.
Réžia Šimon Spišák. Agáta Spišáková (Kocúr v čizmách). Foto archív Nového divadla.
Snímka Collavino.

Rodinné prostredie zobrazuje aj ďalšia inscenácia Nového divadla *Rojko* (2022) vychádzajúca z rovnomennej knihy Iana McEwana. Ide o niekoľko príbehov večne zasnívaného chlapca Petra. Jeden z nich hovorí o starom kocúrovi Billovi, ktorý bol súčasťou rodiny už dlho pred jeho narodením. Peter si s ním vymení telesné schránky a kým si zvieru užíva, že má ruky a môže ísť do chladničky po jedlo, Peter v jeho tele vyhrá boj s iným samcom o kocúrovu česť a teritórium. Po návrate do svojich tiel sa spolu ešte rozlúčia a kocúr zomiera na starobu. Do inak veselej inscenácie plnej hyperbolizovaných obrazov zo života školáka zakomponovali časť, ktorá pripomína, že rodiny musia zvládnuť aj náročné chvíle a deti môžu zažiť aj bolestivú stratu.

Z jednotlivých inscenácií vyberám príklady, na ktorých poukazujem, čo je pre Šimona Spišáka zdrojom komiky a čo priestorom na karikovanie, či dokonca odsúdenie a výsmech.

Komika vychádzajúca z priznania divadla

Priznanie divadelnosti je súčasťou každého scénického diela Šimona Spišáka. V úvode inscenácie *Rojko* to herci aj verbalizujú, keď publiku zdôrazňujú, že neuvidí všetko zhmotnené a niektoré veci je potrebné si predstaviť.

Pre Spišáka neexistuje deliaca čiara medzi javiskom a hľadiskom, postavy často vstupujú do diváckeho priestoru. Režisér demaskuje akúkoľvek divadelnú mágiu, napríklad dymostroj obsluhujú technici tak, aby to publikum videlo. Režisér práve javiskových technikov veľmi často zapája do divadelného diania. V *Pipi dlhej pančuche* (2015) v Starom divadle Karola Spišáka prichádzal na javisko muž, ktorý opravil lano visiace z povraziska a konzumoval pri tom banán (ako odkaz na opicu, ktorú má Pipi). Drobný výstup mala v tejto inscenácii aj uvádzačka, ktorá konštatovala, že dievča bez rodičov by malo ísť do detského domova. Policajti, ktorí prišli zistiť, prečo Pipi žije sama, upozornili divákov, aby sedeli rovno, boli v divadle ticho a nešpárali sa v nose.

Inscenácia *Malá morská víla* sa začína vstupom technika, ktorý kontroluje, či je javisko pripravené a konzumuje tresku v majonéze s rožkom. Keď odchádza do zákulisia, jedlo nechá položené na scéne a dojedia ho morské víly, ktoré chcú v divadle predviesť pohybovo-pantomimickú šou. Andersenov príbeh je rámcovaný tým, že herečka Bratislavského bábkového divadla (Anna Čonková, v neskoršom doštudovaní Frederika Kašiarová), ktorá pôvodne prišla uviesť vystúpenie morských víl tancujúcich v kadiach s vodou ich prosí, aby porozprávali príbeh svojej najmladšej sestry. Počas celej inscenácie technici vstupujú na javisko, aby čo najviditeľnejšie odnášali a prinášali časti scény a rekvizity.

V úvode inscenácie *Budkáčik a Dubkáčik* pri stolíku, na ktorom je porcelánová čajová súprava, sedia vedno v druhej debata ľudia a prasatá. Do hľadiska vchádzajú herečka a herec vo vtáčích kostýmoch a divia sa: „Prasa pije čaj? S ľuďmi? Ako? Prečo? Prasa patrí do klobásy! (...) Divadlo má odzrkadľovať realitu!“⁵ Príbeh o Budkáčikovi a Dubkáčikovi začína zvolaním vtáčej diváčky, keď sa spustí dymostroj: „Wau, to je divadelná mágia!“⁶ Po úvodnej šálke fiktívneho čaju sú javiskoví technici aj v tejto inscenácii výdatne zakomponovaní do akcií. Pomáhajú vytvárať situácie chaosu a hromadné scény (napríklad svadobná veselica), ale účinkujú aj ako jednotlivci pri prasacej revolúcii.

Inscenácia *Rozprávky po telefóne* vznikala v čase svetovej pandémie ochorenia Covid-19, keď sa kvôli obmedzeniam preniesol život väčšiny ľudí do online priestoru. Vyučovanie sa zmenilo na dištančné a v prvých týždňoch lockdownu sa konali aj stovky mimoškolských online aktivít, najmä čítaní pre deti. Autorský kolektív inscenácie ironicky zareagoval na presýtenosť streamovanou kultúrou. Inscenácia sa začína čakaním na začiatok predstavenia. Do hľadiska prichádzajú aj dve deti – Ferko a Alica. Meškajúci herec po chvíli volá javiskovému technikovi, ktorý práve nastavuje reflektory. Jeho zabudnutý mobil zdvihnú deti v hľadisku (povzbudené Ferkom a Alicou) a herec ich poprosí, aby telefón prepojili s premietacím plátnom. Uviazol v zápche, a tak im namiesto diva-

5 HRONSKÝ CÍGER, J. – SPIŠÁK, Š. *Budkáčik a Dubkáčik*. Inscenačný text v elektronickej podobe, interný materiál Bratislavského bábkového divadla. Nepaginované.

6 Tamže.

delného predstavenia chce porozprávať rozprávku po telefóne. Súrodenci ho však veľmi rýchlo zrušia (radikálne vytiahnu kábel), že je to nuda, a rozprávky zahrajú radšej sami.

Búranie interpretačnej konvencie, ironizácia infantility a zobrazenie detí bez ich zosmiešňovania

Opakujúcim sa motívom Spišákových inscenácií je ironizácia umelecky poddimenzovanej divadelnej tvorby pre deti. Režisér často zosmiešňuje putujúce divadlá hrajúce najmä v škôlkach, ktorých inscenácie majú nízku umeleckú, remeselnú a napokon aj obsahovú úroveň. Najvýraznejšie tento motív rozpracoval v inscenácii *Červená čiapočka* (2017), ktorú realizoval v Teatre Tatro s herečkami z Nového divadla.

Vlk nevie, ako Červenú čiapočku nalákať na rozhovor. Prezlieka sa za rôzne zvieratá, ktoré dievčatko v červenom len pozdraví a kráča ďalej. Nakoniec mu zazvoní tradičný analógový telefón a v ňom mu ktosi poradí. Vlk sa prezlečie za Vajka Lajčáka. Tento pán má kufor plný balónov, bublifukov, kužeľových klobúčikov a papierových rolovacích písťaliek symbolizujúcich detské oslavy. Je zosobnením slaboduchej zábavy, ktorá na deti striehne nielen na rôznych hromadných podujatiach, ale aj v podobe inscenácií, kde interpreti infantilne predvádzajú triviálny dej bez nadstavby. Počas toho, ako Vajko vypúšťa bubliny, iný účinkujúci hrá na gitare omamnú skladbu a s ďalšími herečkami spievajú: „Vajko Lajčák hochštapler z Prievidze, Vajko Lajčák šmírak z Hlohovca“.⁷

Vo veselej, dynamickej a komickými scénami naplnenej inscenácii *Budkáčik a Dubkáčik* prichádza náhly zlom, keď v jednej chvíli Rozprávačka (Margaréta Nosáľová) uvedie scénu slovami: „Teraz nasleduje pomalá, poetická pasáž...“.⁸ Hronského text – príbeh o Hviezdičke a Mesiačikovi poslúžil ako materiál na parodovanie falošnej miloty pri komunikácii s deťmi, ale tiež na parodovanie predstavy, že divadlo pre deti má byť inštruktážne a zobrazovať iba veselé alegorické príbehy.

Kritiku nerešpektujúceho a direktívneho prístupu k deťom nachádzame aj v inscenácii viacerých Anderesenových rozprávok nazvanej *Cisárovo nové šaty*. Zástupkyňou tradičného poňatia Andersenových príbehov je postava Teta Božena. V úvode poučí divákov, ako sa majú v divadle správať, a upozorní ich, že na konci tleskame, aj keď sa nám predstavenie nepáčilo. Potom číta z knihy. Rozprávkové postavy jej to však kazia – Cisár vbehne do rozprávky o Dievčatku so zápalkami, dá mu svoje oblečenie a prekazí jeho úmrtie. Teta Božena prísne vykrikuje, že Andersen to tak chcel a dievčatko musí umrznúť, aby nastal katarzný zážitok.

⁷ Zdroj: zápisky autorky štúdie z reprízy 9. 9. 2017 v Senci.

⁸ HRONSKÝ CÍGER, J. – SPIŠÁK, Š. *Budkáčik a Dubkáčik*. Inscenačný text v elektronickej podobe, interný materiál Bratislavského bábkového divadla. Nepaginované.

V inscenácii *Rojko* zobrazuje Spišák deti bez dehonestovania ich hravosti, naivity a bez výsmechu ich neznalosti toho, čo je „správne“. Rojko Peter má sedemročnú sestru Katku. Hoci sa súrodenci majú radi, často sa hašteria. Ich hádky sú zobrazené bez toho, aby herci deti nemiestne karikovali, ale zároveň zachytávajú realitu súrodeneckých vzťahov. To platí pre všetky Spišákové inscenácie. Deti nie sú predmetom výsmechu, ale partnermi, s ktorými sa možno smiať spoločne.

Pre dospelých – smiechom k precitnutiu

Režisér Šimon Spišák zobrazuje nielen komické, ale i tragické groteskne. Mrazivé precitnutie divákov a diváčok môže v predstaveniach jeho inscenácií nastať aj po silnom výbuchu smiechu. Také situácie opisovali aj recenzentky inscenácií Nového divadla pre divákov od pätnástich rokov a dospelých.

Dominika Cunevová o inscenácii *Kúpalisko* (2016) napísala: „Tvorcovia pod vedením Šimona Spišáka teda zobrazili typický vzorec vzťahovej idealizácie: na začiatku je zamilovanosť, podľahnutie čaru partnera a nasleduje strata slobodnej vôle. Sprvu komické situácie v mnohých vyvolajú hurónsky smiech. S postupom času sa však nevinný ironický podtón mení na krutý, bezcitný humor a úsmevy na perách divákov mrznú.“⁹

Lucia Šmatláková o inscenácii spracovávajúcej vybrané tituly prózy naturizmu *Slovensko v obrazoch* (2018) konštatovala: „Inscenácia aj napriek ťaživým témam nepriháša ponurú javiskovú charakterizáciu existenčných problémov, ktoré postavy v poviedkach prežívajú. Režisér Šimon Spišák jednotlivé príbehy rozbíja prostredníctvom asociatívnych obrazov, ktoré zobrazované témy prepájajú s informáciami zo súčasného kontextu. Príkladom je scéna, počas ktorej si postava Marty (Luba Dušaničová) kladie na uši slúchadlá, z ktorých jej hrá známa francúzska pesnička *Je t'aime*. Nemusí viac počúvať horlivé kázne kňaza a naplno sa oddáva svojmu zamilovanému rojčeniu. Prostredníctvom grotesknej skratky sa tak Spišákovi podarilo dosiahnuť nenásilný odstup od zobrazovaných tém.“¹⁰

Najvýraznejším príkladom toho, ako Spišák tragické spracúva s humorom, sú inscenácie Nového divadla pre divákov a diváčky od desiatich rokov a dospelých, ktoré spája téma druhej svetovej vojny – *Anna Franková* (2016) a *Zlodejka kníh* (2021).

9 CUNEOVÁ, D. Studený šplech z kúpaliska. In *Mloki.sk*, 9. 7. 2016 [online]. [cit. 27. 4. 2023]. Dostupné na internete: <https://mloki.sk/studený-splech-z-kupaliska/>.

10 ŠMATLÁKOVÁ, L. Naturizmus: výlučne literárny fenomén? In *Mloki.sk*, 8. 7. 2019 [online]. [cit. 27. 4. 2023]. Dostupné na internete: <https://mloki.sk/naturizmus-vylucne-literarny-fenomen/>.

Šimon Spišák – Veronika Gabčíková: *Anna Franková*. Nové divadlo, premiéra 19. 11. 2016. Réžia Šimon Spišák. Lucia Korená (Anna Franková), Ivan Martinka (Peter van Daan a iní). Foto archív Nového divadla. Snímka Collavino.

V autentickom dokumente, v *Denníku Anny Frankovej* videl režisér vhodnú látku na inscenáciu pre nástročné. Podľa neho je text „voči mladým divákom veľmi veľkorysý, ide im doslova naproti, zároveň má ale aj veľké umelecké kvality. Decká z neho cítia, že to nie je dielo dospelého človeka, ktorý chcel pretlmočiť nejaké morálne posolstvo. Cítia, že ho písal niekto im blízky, kto zároveň tie veci reálne prežil. Napriek tomu, že je text silný, však nie je patetický, nenesie v sebe ťažobu alebo bolesť. Naopak, miestami je veľmi veselý a to silné vyplýva z celkovej situácie, ktorú už zväčša všetci vopred poznajú.“¹¹

V dramatinácii Šimona Spišáka a dramaturgičky inscenácie Veroniky Gabčíkovej účinkujú len dvaja herci – Lucia Korená a Ivan Martinka. Ťažiskom inscenácie je samotná Anna – mladé dievča, ktoré, aby sa vyhlo deportácii, dospieva v úkryte a i tam zažíva to, čo jej rovesníci – rozpaky z fyzických zmien, hádky s rodičmi, zamilovanosť. S beztak zložitým životným obdobím sa musí vyrovnáť v podmienkach, v ktorých je budovanie vzťahov i vlastnej identity mimoriadne náročné. Podľa recenzentky Lucie Lejkovej predstaviteľka titulnej úlohy Lucia Korená „dokázala vystihnúť všetečnú, nekonečne utáranú, ale aj váhavú, krehkú, múdru a sympaticky neohrabanú nástročnú Annu s odzbrojujúcou autenticitou. Korenej výkon aj výkon jej jediného hereckého partnera Ivana Martinku

¹¹ SPIŠÁK, Š. – CVEČKOVÁ, K. Od Malého princa k Anne Frankovej. In *Mloki.sk*, 25. 7. 2017 [online]. [cit. 27. 4. 2023]. Dostupné na internete: <https://mloki.sk/od-maleho-princa-k-anne-frankovej/>.

spolu s režijným videním Šimona Spišáka z *Denníka Anny Frankovej* celkom prekvapivo dolujú veľkú dávku humoru. O to intenzívnejšie účinkujú momenty precitnutia. Celý čas totiž sledujeme (prevažne vtípné) rozprávanie dievčaťa, ktorému však ide v každej zo zobrazovaných chvíľ o život. A o to nekompromisnejší sa zdá byť tiež ostrý strih v závere, v ktorom sa Annine zápisky náhle minú¹².

Dospievajúci diváci a diváčky sa vďaka komunikatívnosti inscenácie mohli vžiť do postavy – ich rovesníčky, a tak si uvedomiť dôsledky vojnových udalostí a holokaustu – mašinerie, ktorá zabila dievča rovnaké ako ony a oni. V jednej z prvých scén Anna úprimne a veselo rozpráva o vzťahoch s chlapcami a mladé publikum to rozosmieva. Počas toho si však na seba oblieka niekoľko kabátov a na poslednom je prišitá Dávidova hviezda. Plynule prechádza do rozprávania o tom, ako sa sťahovali do úkrytu – nemohli mať so sebou žiadnu batožinu, aby nevzbudili podozrenie, mohli si len obliecť čo najviac oblečenia priamo na seba. Je to vynikajúca práca s kontrastom veselého a smutného. Neskôr, aby obecnstvu, s ktorým zo začiatku nadväzuje krátky kontakt, ukázala, ako stiesnene sa cítila v úkryte, prinesie na javisko kartónovú škatuľu. Vlezie do nej a o svojej realite a častom pocite nudy rozpráva odtiaľ. Po chvíli vezme nôž a vyreže si na škatuli malý otvor, aby ju diváci aj videli. Herečka je celý čas bezprostredná v hereckej štylizácii úprimnej teenagerky a táto scéna tak pôsobí komicky, hoci rozpráva o zúfalej situácii izolovaných ľudí žijúcich v neustálom strachu.

Dôležitú rolu pri budovaní odstupu v celej inscenácii zohráva mačka. Najprv je to Annina Moortje, ktorú jej ale otec nedovolí vziať do úkrytu a následne kocúr jej rovesníka Petra, ktorého stvárňuje Ivan Martinka. Čierno-biela maňuška mačky je súčasťou hneď prvého výstupu a komická scéna, ako sa šplhá po opone vytvára bezstarostnú atmosféru Anninho narodeninového dňa. Neskôr, keď Anna opisuje Petra už optikou zaľúbenej osoby, konštatuje, že keď sa hrá s kocúrom, je nežný. On pri tom drží maňušku v náručí a hľadá ju. Keď sa Anna a Peter prvýkrát pobožkajú, herec je odetý v celotelovej mačacej maske farebne kopírujúcej maňušku. Táto scéna tak nie je prepriato romantická, nestráha pozornosť na ľúbostný príbeh dvoch teenagerov, ale divákov udržiava vo vedomí, že situácia nie je normálna – dej sa odohráva v úkryte a hrdinovia môžu byť kedykoľvek odhalení a odvečení do koncentračného tábora.

---

12 LEJKOVÁ, L. Dotyky a spojenia 2017 očami Lucie Lejkovej. In *Mloki.sk*, 13. 7. 2017 [online]. [cit. 27. 4. 2023]. Dostupné na internete: <https://mloki.sk/dotyky-a-spojenia-2017-ocami-lucie-lejkovej/>.

Ešte zreteľnejší je prenik humoru a tragiky v inscenácii *Zlodejka kníh* – dramatizácii tragického diela austrálskeho spisovateľa Markusa Zusaka. Rozprávačkou príbehu je Smrť, ktorá nerozumie počínaniu ľudí a sťažuje sa na priveľa práce počas druhej svetovej vojny. Hlavnú hrdinku Liesel odvedie jej matka k adoptívnym rodičom, aby ju uchránila pred neprajným osudom dcéry komunistky – nepriateľky režimu. Dievča sa so Smrťou stretáva už počas cesty do nového bydliska. Jej mladší brat vo vlaku zomiera a na jeho pohrebe Liesel ukradne prvú knihu – príručku kopania hrobov. Knihy sa neskôr stanú jej osobným nástrojom boja proti Hitlerovi. Z fúhrerovho prejavu pri pálení literatúry nehodnej tretej ríše pochopí, že jeho nepriateľmi sú židia, komunisti a knihy. Podľa hesla „nepriateľ môjho nepriateľa je môj priateľ“ sa Liesel rozhodne knihy zachraňovať. Príbeh dievčaťa vytrhnutého z rodiny aj domáceho prostredia, dieťaťa, ktoré píše matke listy, ktoré si už nikdy neprečíta, je emočne veľmi náročný. Šimon Spišák s dramaturgičkou Veronikou Gabčíkovou však nepracujú s prvoplánovým dojatím. Rovnako ako v *Anne Frankovej*, aj v *Zlodejke kníh* zobrazili svet mladého dievčaťa, jeho vzťahy i krehkú prvú lásku. Liesel si v ťažkej dobe musela vytvárať stratégie prežitia, no zažila i pekné chvíle. Nástročnému publiku inscenátori umožňujú identifikovať sa s hrdinkou, prežiť s ňou rôzne emócie a následne v závere precítiť hlbokú tragédiu.

Markus Zusak – Šimon Spišák – Veronika Gabčíková: *Zlodejka kníh*. Nové divadlo, premiéra 27. 10. 2021. Réžia Šimon Spišák. Ivan Martinka (Hans Hubermann), Lucia Korená (Liesel Memingerová), Agáta Spišáková (Rosa Hubermannová). Foto archív Nového divadla. Snímka Collavino.

Humor dokázali tvorcovia využiť aj v tej najvypätejšej situácii. Liesel (Lucia Korená) a jej adoptívny otec Hans (Ivan Martinka v alternácii s Martinom Nahálkom), s ktorým má blízky vzťah, jedia hrachovú polievku, čo navarila Rosa – adoptívna matka (Agáta Spišáková). Nechutí im a uškŕňajú sa, Rosa je dotknutá. Počas večere vpadne do domu Max (Miloš Kusenda), židovský chlapec, ktorého rodičia zachránili kedysi Hansovi život. Hubermannovci sa teda rozhodnú ukryť ho v pivnici. Keď k ním prichádza vysilený po úteku z koncentračného tábora, zamrmle, že desať dní nejedol. Naložia mu polievku. Hltavo ju zje, pochváli Rosu, že je vynikajúca, ona sa veľavýznamne pozrie na Hansa a Liesel. O pár sekúnd však Max všetko vyvráti, keďže stiahnutý žalúdok nie je schopný jedlo prijať. V tejto situácii sa dokonale miesi tragické s komickým. Humor však nie je vulgárny, je v duchu „nič ľudské mi nie je cudzie“.

Vulgárna, na prvý pohľad neoblomná a hašterivá Rosa je zdrojom viacerých komických situácií. Pri spomenutej scéne s polievkou, stravníkom povie, že zajtra budú rezne. Po krátkej chvíľke – zmesi prekvapenia, nádeje a nevypovedanej otázky Rosa vecným hlasom povie: „Aj ja viem žartovať.“¹³

Smrť stvára ju Ľuba Dušaničová ako onú prirodzenú súčasť života. Nikam sa neponáhľa, no je dôsledná. Náročnej postave s ľahkosťou dodáva humor aj rozhodnosť a nadhľad a použitím primeranej dikcie aj (pre Smrť netypické) rozpaky nad ťažkým osudom Liesel. V Spišákovskej dramatizácii sa jej dievča, okrem iného, pýta, či pozná muzikály a či videla *La La Land*.¹⁴ Priamo do deja je vynaliezavo zakomponovaný slovenský muzikál *Neberte nám princeznú*.¹⁵ Smrť hrá Maxovi zomierajúcemu v pivnici na podchladenie svoje smutné depresívne piesne. Liesel ho však v poslednej chvíli zachráni. Keď ho spolu s Hubermannovcami obaľuje do deky, dá prizerajúcej sa Smrti povel, aby začala hrať „cé – ef, cé – ef“ a všetci spievajú text piesne „Tri slová, obyčajné slová, nie si sám...“. Je to znamenitá depatetizačná divadelná akcia precízne zapracovaná do celkového diania a je ďalšou ukážkou symbiózy tragického a komického. Zakrátko na to, keď chce Rosa Hubermannová oznámiť Liesel, že Max je už v poriadku, no nevzbudíť v škole podozrenie, zanôti ako prísna matka úryvok z inej piesne tohto muzikálu: „Po škole pôjdeš rovno domov, tak si to želáme! Matka vie, že dobrá dcéra rodičov nesklame.“ Iným vtipným intertextuálnym prvkom je odkaz na známy film Juraja Jakubiska. Keď Liesel osloví Smrť „Zubatá“ a tá sa zatvári nechápavo, opýta sa jej, či nevidela *Perinbabu*.¹⁶

Do štúdie som vybrala iba časť z tvorby Šimona Spišáka. Čiastočne odlišné je budovanie humoru pri práci so znevýhodnenými hercami v Mestskom divadle – Divadle z Pasáže i s neprofesionálnymi hercami – žiakmi a žiačkami ZUŠ. V čase finalizácie

13 Zdroj: zápisky autorky štúdie z reprízy 19. 5. 2023 v Bratislave.

14 Filmový muzikál z roku 2016. Scenár a réžia: Damien Chazelle.

15 Slovenský televízny muzikál z roku 1981. Scenár: Alta Vášová, Martin Hoffmeister, réžia: Martin Hoffmeister.

16 Slovenský film z roku 1985. Scenár: Juraj Jakubisko, Ľubomír Feldek, réžia: Juraj Jakubisko.

príspevku mal Šimon Spišák za sebou jednu réžiu v zriaďovanom činohernom divadle – v Slovenskom komornom divadle Martin naštudoval v roku 2022 hru Georga Büchnera *Lenoče a Lena*. Jeho divadelná cesta je načrtnutá, no nie pevne daná. Už teraz je však rozpoznateľný jeho režijný rukopis, ktorým komunikuje a jeho videnie divadla ako zábavy, no vždy so silným a jasne deklarovaným občianskym, ľudským a estetickým názorom.

Zoznam použitej literatúry:

CUNEVOVÁ, Dominika. Studený šplech z kúpaliska. In *Mloki.sk*, 9. 7. 2016 [online]. [cit. 27. 4. 2023]. Dostupné na internete: <https://mloki.sk/studený-splech-z-kupaliska/>.

DZADÍKOVÁ, Lenka. Spišákovci po Starom a po Novom. In *Loutkář*, 2020, roč. 70, č. 1, s. 88-92. [Dostupné aj na internete: <http://www.loutkar.eu/index.php?h&id=2020033>].

HRONSKÝ CÍGER, Jozef – SPIŠÁK, Šimon. *Budkáčik a Dubkáčik*. Inscenačný text v elektronickej podobe, interný materiál Bratislavského bábkového divadla. Nepaginované.

LEJKOVÁ, Lucia. Dotyky a spojenia 2017 očami Lucie Lejkovej. In *Mloki.sk*, 13. 7. 2017 [online]. [cit. 27. 4. 2023]. Dostupné na internete: <https://mloki.sk/dotyky-a-spojenia-2017-ocami-lucie-lejkovej/>.

MAŠLÁROVÁ, Martina. Živá a zdravá, prosperujúca a perspektívna Bábková Žilina. In *Mloki.sk*, 21. 7. 2017 [online]. [cit. 18. 5. 2023]. Dostupné na internete: <https://mloki.sk/ziva-a-zdrava-prosperujuca-a-perspektivna-babkova-zilina/>.

SPIŠÁK Šimon – CVEČKOVÁ, Katarína. Od Malého princa k Anne Frankovej. In *Mloki.sk*, 25. 7. 2017 [online]. [cit. 27. 4. 2023]. Dostupné na internete: <https://mloki.sk/od-maleho-princa-k-anne-frankovej/>.

ŠMATLÁKOVÁ, Lucia. Naturizmus: výlučne literárny fenomén? In *Mloki.sk*, 8. 7. 2019 [online]. [cit. 27. 4. 2023]. Dostupné na internete: <https://mloki.sk/naturizmus-vylucne-literarny-fenomen/>.

Lenka Džadiková

e-mail: dzadikova@gmail.com